

9. Магидов, В. М. Кинофотодокументы как объект источниковедения (историография вопроса) / В. М. Магидов // Советские архивы. – М.: [б. и.], 1991. – № 4. – С. 32–33.
10. Молодцова, Н. В. Внедрение новых обрядов и праздников в середине 1960-х гг.: торжественная регистрация брака в Подмосковье по фотографиям из фондов Музейно-выставочного комплекса Московской области «Новый Иерусалим» / Н. В. Молодцова // Роль изобразительных источников в информационном обеспечении исторической науки: сборник статей. – М.: [б. и.], 2019. – С. 391–397.
11. Тюнина, О. П. Фотоколлекция Юсуповых в Архангельском / О. П. Тюнина // Памятники культуры. Новые открытия. Ежегодник, 1993. – М.: Наука, 1994. – С. 361–372.
12. Чертилина, М. А. Обзор фотодокументов личного архива зауряд-врача М. А. Латышева периода Первой Мировой войны из фонда Российского государственного архива кинофотодокументов / М. А. Чертилина // Вестник архивиста. – М.: [б. и.], 2014. – № 4. – С. 288–304.
13. Шубин, А. В. 1918 год. Революция, кровью умытая. / А. В. Шубин. – М.: Академический проект, 2019. – 598 с.

Хадарко Н. В. ФАЛЬКЛОРНЫЕ ФОРМУЛЫ Ў МОВЕ ПАЛЕСКІХ КАЗАК

Казка – адзін з самых старажытных відаў вуснай народнай творчасці. Як адзначае К. П. Кабашнікаў, у казках захаваліся рэшткі анімістычных і тэмамітычных уяўленняў, водгукі культу продкаў, на казках адчувальны ўплыў разнастайных відаў магіі, дахрысціянскіх і хрысціянскіх вераванняў. Казка звязанна з міфам адзінствам матэрыялаў, прыёмаў і схем, прычым схема казкі больш старажытная, чым міфа. Я. Ф. Карскі, адзначаючы важнае месца казак сярод твораў народнай славы рускага народа, выдзяляе беларускія казкі, якія па жывапісе і прыгожасці апаведу не маюць сабе роўных.

Нацыянальны характар беларускім казкам надае апісанне прыроды, абставін, пры якіх адбываюцца дзеянні, а таксама адлюстраваныя рысы беларусаў: глыбокая праўдзівасць, дабрыня, дабрадушнасць, спачуванне да няшчасных.

Своеасаблівымі фальклорнымі формуламі, ці фальклорнай фразеалогіяй, з'яўляюцца зачыны і канцоўкі казак. Навукоўцы І. Пачаі, І. І. Крук, Л. Ф. Станкевіч звяртаюць увагу на адрозненне казачных зачынаў ва ўсходнеславянскіх мовах. Так, для беларускіх казак характэрны зачын “жыў (жылі) сабе”, “быў (былі) сабе”; для рускіх “жил – был (жили-были)”; для ўкраінскіх “жив”, “був”. Ужыванне іншых варыянтаў адпаведна ў беларускіх, рускіх, украінскіх казках сведчыць, мажліва, пра ўзаемаўплывы казачных традыцый або пра запазычванні.

Мэта нашай працы – класіфікаваць зачыны і канцоўкі палескіх казак і вызначыць іх віды. Для аналізу выбраны зачыны і канцоўкі з народных казак, запісаных на Палессі А. К. Сержпудоўскім [1]:

Сярод зачынаў намі выдзелены наступныя віды:

а) сталы першаэлемент – дзеясловы “жыць” і “быць” у прошлым часе: Быў адзін музыка (Музыка і чэрці); Жыў сабе адзін чалавек (Хвароба над хваробамі); Жыў сабе каваль з каваліхаю (Каваль-багатыр); Жыў даўней адзін мудры цар (Чалавенчае воко); Жыў сабе адзін багаты чалавек (Бэч рыж); Жыў сабе адзін пан (Што майстар, та злодзей); Жылі сабе дзед да баба (Чорт і баба); Жыў сабе адзін вельмі цікавы пан (Кавальчукі і паніч); Была ў аднаго чалавека жонка вельмі языкатая (Калатня); Жыў сабе адзін светлы чалавек (Светы чалавек);

б) акрэслінасць / неакрэсленасць месца казачнага дзеяння: Гэта было мо ўжэ за вашу пameць от тут недалёка, кале Слуцька (Знаходка); У ямось сельцы жыла старенькая баба (Шаптуха); У яком-тось царстве быў велікі голод (Каваль); У вадном царстве памёр цар (Петро велікі);

в) неакрэслінасць часу дзеяння – прыслоўе “даўно”: Даўно тое было, як яшчэ сам Бог па землі хадзіў (Льва і петро); Даўно, вельмі даўно гэта было (Як школу будавалі);

г) маральная формула “кажуць”: Праўду людзі кажуць: не вер каню ў дарозе, а жонцы дома (Жонка); Праўду кажуць, што без ліха нема й добра (Мудры Салімон); Людзі кажуць, колісь дак ге: гдзе балота, там і чорт (Палешукі і чорт);

д) формула “не ведаю”: Калі тое было – не ведаю (Поп і пустэльнік); Не ведаю, там кажуць мо была й праўда (Скорам).

Прааналізаваныя палескія казкі падцвярджаюць назіранні даследчыкаў казак: пераважная большасць казак (васямнаццаць) пачынаецца зачынам “жыў (жылі) сабе”, “быў (былі) сабе”, адна – формулай “жылі-былі”, чатыры – формулай “быў” і адна – “жыў”.

Канцоўкі падзяляюцца на наступныя тэматычныя групы:

а) маральная сентэнцыя: От з тае пары чэрці й баяцца Музыкі й больш не чапаюць (Музыка і чэрці); Дак от якіе жанкі (Жонка); От з тае пары годдзі дабіваць старых людзей, а пачалі ім служыць, даглядаць іх да шанаваць (Стары бацько); І зажыў багаты з тае пары яшчэ лепш, як уперад, а бедны бедным так і астаўся (Бэч рыж)4

б) няўпэўненасць у праудзівасці падзей: Моо й гэ. А ты як думаеш? (Хвароба над хваробамі); Мо ён там і цяпер яшчэ рарстvue (Чалавечае вока);

в) формула “казалі”: Бо праўду казалі старыя людзі: людзей слухай а свй розум май і ні на кого не ўважай (Не вер ачом);

г) формула “жыць-пажываць”: Вернуўся тагды ён да гаспады й давай ціхо жыць да пажываць да добра нажываць, да да старэнькіх бацька з маткаю даглядаць да шанаваць (Каваль-багатыр).

Сярод прааналізаваных палескіх казак найбольшую групу складаюць канцоўкі з фальклорнымі формуламі “маральная сентэнцыя”, што тлумачыцца мэтай канцоўкі – даць ацэнку падзеям, якія адбываюцца. Некаторыя з такіх канцовак з цягам часу ператварыліся ў крыказкі і прымаўкі, таму што тлумачаць паняцці пра дабро і зло, справядлівасць і несправядлівасць і інш.

Не зафіксаваны намі фінальныя формулы з абавязковым пазначэннем прысутнасці апавядальніка-казачніка (я там быў) і яго далучэння да падзей (еў-піў). Канцоўкі такога тыпу некаторыя даследчыкі звязваюць з дзейнасцю прафесійных казачнікаў, якія прынеслі ў казку “формулу аплаты”.

1. Сержпутоўскі, А. К. Казкі і апавяданні беларусаў Слуцкага павета / А. К. Сержпутоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 2000. – 270 с.

Воднева И. П.

УСТНАЯ ИСТОРИЯ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ: ОТ ПЕРВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ДО СОЗДАНИЯ ЦЕНТРОВ

Устная история сегодня является одним из актуальных направлений гуманитаристики. Она позволяет взглянуть на прошлое человечества под другим углом. Сам термин «устная история» появился относительно недавно, но его возникновение имеет более глубокие корни. По существу, устная история возникла одновременно с историей, как таковой, и была её первой разновидностью [5]. Однако как историографическая и методологическая практика устная история оформилась только в середине XX в. И хотя по-прежнему ряд вопросов, связанных с оценкой исторической ценности устных свидетельств, остаётся весьма спорным, устные свидетельства индивида являются не только источником индивидуальной, но и общей культурной памяти.

Обращение к устной истории на постсоветском пространстве произошло лишь на рубеже 1980–1990-х гг. и было сопряжено с кардинальными изменениями в государстве и обществе. Перестройка и гласность раскрепостили и научное познание, и историческую память народов СССР [6]. Исследователь Т. К. Щеглова, занимающаяся изучением теории и практики в сфере устной истории с опорой на полевой опыт, выделяет 3 ступени развития устной истории в России, что в принципе характерно и для других бывших советских республик. С 1985 по 1990-е гг. были активно исследованы процессы раскулачивания, диссидентства, репрессий, этнической депортации и другие запретные темы советского времени. В те годы при РГГУ была открыта первая в России Лаборатория устной истории под руководством Д. Н. Хубовой. Члены лаборатории уже с начала 1990-х гг. хорошо освоили зарубежный опыт oral history и признавали устную историю важным методом по созданию новых исторических документов [8].

На первой ступени развития устной истории значительный вклад в поиск носителей исторической памяти внесла московская организация «Мемориал». Результатом её работы стало создание в 1989 г. исторического архива на основе документов о государственном терроре и его жертвах, о сопротивлении режиму и трудной повседневной жизни советских людей.

Следующей ступенью в развитии устной истории в России стало создание в 1990–2010 гг. региональных центров и лабораторий. Первым в российской историографии, кто обратился с помощью устной истории к исторической памяти крестьянства, стал Центр устной истории и этнографии, созданный в 1990 г. Т. К. Щегловой на базе Алтайского государственного педагогического университета. Широко востребованным в научно-преподавательском сообществе стало учебное пособие для студентов высших учебных заведений «Устная история» (2010). Т. К. Щеглова и сегодня выступает инициатором проведения ряда научных форумов, которые собирают не только российских исследователей, но и учёных из разных республик бывшего СССР [2].

Ещё одним крупным региональным центром устной истории в России является кафедра истории и методики Иркутского государственного университета, при которой существует Архив устной истории Байкальской Сибири. Его начало было положено ещё 2005 г. За 15 лет полевой деятельности учёными были собраны коллекции уникальных рассказов респондентов 1917–1990-х гг., связанные с историей повседневности и крестьянства в период государственно-партийных кампаний в Байкальской Сибири [3].